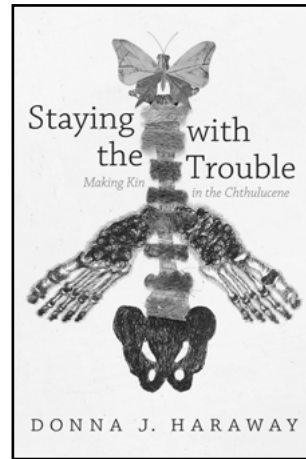

AJATTELUA LANKALEIKEILLÄ

Lea Rojola

Donna J. Haraway (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press, 296 s.

”Chthulucene on yksinkertainen sana”, ilmoittaa Donna Haraway uusimman kirjansa *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene* alussa. Lausahduksessa on mukana aimo annos Harawaylle tyypillistä ironiaa: sana tuntuu mahdottoman hankalalta kirjoittaa lausumisesta puhumattakaan. Kuitenkin sen loppuosa, ”seeni”, johdattelee kirjan keskeiseen teemaan ja siihen ajankohtaiseen keskusteluun, jota käydään kahden muun ”seenin”, antroposeenin ja kapitaloseenin ympärillä. Chthuluseenin kautta tulee ymmärrettäväksi myös se hankaluus, joka on kirjan nimessä. Hankaluus syntyy niistä planetaarisista uhkakuvista, joiden keskellä tällä hetkellä elämme. Hallinnasta karannut ilmastonmuutos ja lajien massasukupuutto, jota monet biologit pitävät tällä hetkellä ihmiskunnan suurimpana uhkana, aiheuttavat sen, että emme tiedä, millaiset elinmahdollisuudet jätämme uusille sukupolville ja muille maapallon elämänmuodoille. Niinpä koko kirjan läpi kulkee painokas kehoitus: näiden uhkakuvien kanssa meidän on ajateltava ja

kirjoitettava.

Kehotus on suunnattu erityisesti feministeille, koska me olemme aina olleet uudenlaisen ajattelutavan pohtimisen etujoukoissa. Tukea tälle tehtävälle teoksessa antaa feministinen traditio. Läpi kirjan kaikkien lukujen kaikuu Virginia Woolfin teoksessaan *Three Guineas* (1938) esittämä ratkaisu hänen oman aikansa hankaluuksiin: meidän on ajateltava! ("Think We Must!") On pohdittava, mitä ajattelullemme tarkoittaa se, että ne entiset ajattelun mallit, jotka perustuivat ihmisen oletettuun erityisyyteen muiden olioiden joukossa, ovat tulleet tiensä päähän.

Ajattelu tällaisessa tilanteessa on vaikeaa, hankalaa, ahdistavaakin, siitä Harawayn teoksen nimi. Mutta paradoksaalista kyllä, hankaluuksissa pysyminen on meidän ainoa mahdollisuutemme ajatella. Hankaluuksien kanssa ajattelu sisältää myös toivon planeettaamme toipumisesta, maailmasta, jossa kaikki lajit voivat kukoistaa, elää ja kuolla hyvin. Niinpä kirja ei ole kertomus tuhoavasta modernisaatiosta. Hankaluuksien kanssa ajattelemisen tarkoittaa elävänä, ei-kyynisenä pysymistä, affirmaatiota, ilon ja toivon käytäntöjä.

Planeettaamme kohdistuvia tämän hetken uhkuvia on usein käsitteellistetty kahdella "seenillä", antroposeenillä ja kapitaloseenilla. Nämä molemmat käsitteet Haraway hylkää. Antroposeenia Haraway kritisoi siitä, että termi sisältää oletuksen ihmiskeskeisyydestä ja vaikka kapitaloseeni on hänen mielestään parempi sana, myös se unohtaa monilajiset kytkökset, joissa me kaikki elämme. Molemmat termit asettavat – jälleen kerran – ihmisen erityiseen asemaan suhteessa muihin olioihin, ja tämä on Harawayn mielestä empiirisesti, moraalisesti, eettisesti ja emotionaalisesti väärin.

Näiden termien tilalle Haraway ehdottaa tuota "yksinkertaista" sanaa, chthuluseenia. Se pyrkii olemaan radikaalisti uusi maailman käsitteellistämisen tapa, ja sen perusta on prosessuaalinen: maailmassa olevia olentoja konstituivat monenlaiset ja monilajiset kytkökset. Chthuluseenin keskiössä on yhä uudelleen kerrotut tarinat moninaisista kytköksistä ihmisten, muiden organismien ja teknologian kanssa. Ero holistisen ekologian filosofiaan, jossa kaikki kytkeytyy kaikkeen, on kuitenkin merkittävä. Harawaylle kaikki eivät kytkeydy kaikkeen, mutta

kaikki kytkeytyvät johonkin. Näin Haraway korostaa jo varhaisista kirjoituksissaan esillä pitämäänsä paikantuneisuuden merkitystä.

Terminä chthuluseeni juontuu kahdesta kreikan sanasta, *khthôn* ja *kainos*. *Kainos* on aikatermi. Se tarkoittaa nyt-hetkeä, aloitusten aikaa. Mutta *kainos* ei pyyhi pois menneisyyttä, se ei ole puhtaalta pöydältä aloittamista. Se on täynnä menneisyyttä, muistoja, perintöä, ja näiden lisäksi myös tulemista, mahdollisuuksia sen suhteen, mitä voisi olla. *Khthôn* puolestaan viittaa maan voimiin, prosesseihin ja oliihin, jotka ovat kirjaimellisesti maassa ja maasta. Ne ovat hirviöitä, joiden käsissä on lupaus. Hankaluuksien pelottavuus ja toivo kiteytyvät näissä oliossa. Myös ihminen on maan olio, ja näin tulee ymmärrettäväksi esimerkiksi se, miksi Haraway ehdottaa humanismin tilalle humusta.

Kirjan teoreettinen ja metodologinen merkittäjä on kirjainyhdistelmä SF, jonka merkittynä on monenlaisia käytäntöjä: *string figures*, *science fact*, *science fiction*, *speculative feminism*, *speculative fabulation*, *so far*. Haraway on aina käyttänyt ajatuksen ja kirjoittamisen apuvälineenä erilaisia figuureja, joista on muodostunut hänelle rakas, pervo perhe, kuten hän on itse sanonut. Perheeseen kuuluvat kädelliset, kyborgit, NaisMiehet, geenimanipuloidut hiiret, kojootit ja kumppanuuslajit. Nyt käsillä olevan kirjan figuurit ovat erilaisia lankafiguureja, joihin sisältyy painokas metodologinen ehdotus tutkimuksen tekemisen tavasta. Lankafiguurit viittaavat lasten lankaleikkiin, jossa sormien välissä pidettävillä langoilla tehdään erilaisia kuvioita kuten kuppeja, lautasia ja laseja, erilaisia eläimiä, rakennuksia ja kasveja. Välillä kuvion muodostaneet langat siirretään toisen leikkijän sormiin, joka puolestaan tekee langoista uusia kuvioita. Lankoja saattaa tippua matkalla, ne voivat sotkeutua, mutta niiden avulla luodaan myös uusia, ennalta arvaamattomia kuvioita, joista uuden ajattelun mahdollisuuksien alue kasvaa. Lankaleikki on esikuva sille, miten Harawayn mielestä tutkimusta tulisi tehdä: se on käytäntö-ajattelua-yhdessä. Lankaleikki on myös *leikkiä*, hauskaa puuhaa, jossa ilo uuden luomisesta on keskeistä.

Lankafiguurit, spekulatiiviset fabulaatiot, scifi ja spekulatiivinen feminismi huipentuvat teoksen viimeisen luvun kaunokirjallisissa Camille-novel-

leissa. Ne kuvaavat tulevan neljänsadan vuoden elämää yhteisössä nimeltä kompostin lapset. Yhteisö on monilajinen ja sen pääasiallinen tehtävä on kokeilla erilaisia post-heteronormatiivisia reproduktion muotoja. Jokaisella lapsella on ainakin kolme vanhempaa, sukulaisuussuhteet ovat liukuvia ja ne syntyvät ja purkautuvat jatkuvasti. Jokainen lapsi, joka yhteisöön syntyy, elää myös symbioosissa jonkin uhanalaisen lajin kanssa. Näin yhteisön jäsenille syntyy luonnollisella tavalla utelaisuus toista (lajia) kohtaan, niin hyveenä kuin välttämättömyytenäkin. Camille-tarinoissa tiivistyvät kaikki teoksen tärkeät SF-merkitsijät mutta myös lankaleikkien ajattelun ja kirjoittamisen käytäntö-ajattelu-yhdessä. Tarinat eivät nimittäin ole yksinomaan Harawayn kirjoittamia vaan ne ovat syntyneet kirjoittamisen työpajassa yhdessä elokuvantekijän Fabrizio Terranovan ja filosofi ja etologi Vinciane Despret'n kanssa.

Harawaylle on ollut tyypillistä lanseerata erilaisia iskulauseita, jotka liittyvät hänen tuottamiinsa tutkimuksellisiin figuureihin. *Kyborgimanifesti* (1985) julisti hybridiyden välttämättömyyttä elämän jatkumisen kannalta ("Cyborgs for Earthly Survival!"), kumppanuuslajimanifesti (2003) kehotti juoksemaan lujaa ja puremaan kovaa ("Run Fast, Bite Hard!"). *Staying with the Trouble* -teoksen Camille-tarinoista nousee uusi iskulause: synnytä sukulaisuuksia, älä vauvoja ("Make Kin, Not Babies!"). Kehotus liittyy Harawayn huoleen maapallon väestön räjähdysmäisestä kasvusta ja siitä, että planeetta ei tule kestäämään tätä ihmismäärää. Tämän hankaluuden käsittelyyn yhdistyvät useat SF-merkitsijät, mutta niistä kenties tärkein on spekulatiivinen feminismi. Vaikka ihmisen lisääntymisen kontrolli voi olla feminismin kannalta hankala aihe, siinä on pysyttävä ja sen kanssa ajateltava. Feminismin perinteen kannalta aihe on vakava siksi, että kun naiset pitkän ja kovan taistelun jälkeen ovat vihdoinkin saavuttaneet ainakin jonkinasteisen oikeuden omaan ruumiiseensa, oikeuden päättää ainakin johonkin mittaan ja joissakin maissa reproduktioon kytkeytyvistä asioista, niin Haraway tarttuu juuri tähän oikeuteen kriittisesti.

Camille-tarinat ovat eräänlainen ehdotus ongelman ratkaisemiseksi, mutta tarinat paljastavat myös sen, että monilajisen maailman kukoistuksen miet-

timinen on riskialtista puuhaa. Siinä ei ole normatiivista ohjeistusta, sääntökirjaa tai ennustettavaa tulosta. Camille-tarinat kaivertavat esiin mahdollisen tulevaisuuden, jonka potentiaali Harawayn mukaan on jo olemassa. Utopiaa? Kenties. Mutta jos ajatteleme naisten asemaa sata vuotta sitten, niin luultavasti monet nyt itsestään selvinä pitämämme asiat tuntuivat tuolloin utopioilta.

Haraway yhdistää teoksessaan, niin kuin useissa aiemmissakin kirjoituksissaan, tieteen, taiteen ja aktivismin. Hän ei kunnioita tekemisen tavan rajoja. Myös tämä on kytkeytymistä, ja tästä kytköksestä syntyy hänen ehdotuksensa uudenlaisen akateemisen kirjoituksen tavaksi, joka on feministisen spekulatiion kautta syntyvää fabulointia. Tämä vaatii lukijalta paljon. Haraway ei kuljeta lukijaa pisteestä a pisteeseen b, kuten akateemisessa argumentoinnissa pyritään tekemään, vaan teksti on ikään kuin koko ajan liikkeessä.

Lukiessa tuli hetkiä, jolloin ihmettelin että mihin oikein ollaan menossa. Kirjassa ei ole sellaista vahvaa tutkimuksellista perustaa kuin vaikkapa teoksissa *Primate Visions* (1989) tai *The Companion Species Manifesto* (2003). Aika ajoin luvut tuntuvat liian pitkiltä ja yksityiskohtia oli niin paljon, että ajatus oli vaikea seurata. Toisaalta lankaleikeissäkin on aina kohtia, joita emme voi ymmärtää. Se riski on otettava. Ne, jotka etsivät tämän kaiken keskeltä jonkinlaista teoriaa, tulevat pettymään. Mutta niille, jotka uskaltavat antautua lankaleikille, kirja antaa paljon ajateltavaa.

Staying with the Trouble on koottu Harawayn aiemmin julkaistuista artikkeleista (vain Camille-tarinat ovat uusia) ja siksi se on myös varsin toisteinen. Toisaalta voisi ajatella, että toisteisuus on tarkoituksellista ja ilmaisee ajattelun kehimistä ja ajatusten yhdistämistä kuin lankaleikissä ikään. Tuttua Harawayn aiemmista teoksista on myös runsas alaviitteiden käyttö, osa niistä laajentuu jopa eräänlaisiksi pienoisesseiksi. Haraway on itse perustellut tätä käytäntöään jo aiemmin sillä, että hän haluaa osoittaa keiden kanssa hän on ajatellut. Tässä kirjassa ajattelukumppaneita ovat paitsi ei-inhimilliset oliot, myös muutamat toistuvasti esiin nousevat tutkijat, kuten Isabelle Stengers, Marilyn Strathern, Karen Barad, Vinciane Despret, Anna Tsing. Näin tieteellisen tekstin koostemaisuus

ja kytkeytyneisyys tulevat selvästi näkyviin.

Haraway viittaa usein myös Isabelle Stengersin ja Vinciane Despret'n hiljattain toimittamaan kirjaan *Women Who Make a Fuss* (2014), jonka kautta teokseen syntyy kytkös yliopistojen ja tutkimuslaitosten kurjistuvaan tilaan: oppialoja ajetaan alas, tutkimukselta vaaditaan välitönä taloudellista hyödynnettävyyttä, julkaisemisen tahdin vaatimus on kohtuuton ja tieteen arvostus ylipäättään on laskemassa. Stengers ja Despret pohtivat teoksessaan, miten feministien pitäisi tässä tilanteessa toimia ja Harawayn teos on yksi vastaus myös tähän hankaluuteen. Tutkijoiden, taiteilijoiden ja aktivistien täytyy löytää toisena ja ryhtyä ajattelemaan ja tekemään yhdessä.

Staying with the Trouble -teoksen ilon ja toivon käytännöt herättivät myös minussa uskoa tulevaisuuteen. Mielessä alkoi kehä ajatus, että mitäpä jos feministit ryhtyisivät harkitsemaan uudenlaisen tutkimuslaitoksen perustamista. Toivoisin, että laitoksen nimeksi tulisi lankaleikkien laitos, paikka, jossa kehiteltäisiin yhdessä-ajattelemisen-tekemisen käytäntöjä. *Think We Must!*

Lea Rojola on kotimaisen kirjallisuuden professori Turun yliopistossa. lea.rojola@utu.fi

KIRJALLISUUS

- Haraway, Donna (2003) *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.
- (1989) *Primate Visions: Gender, Race, and Nature in the World of Modern Science*. New York & London: Routledge.
- (1985) A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology and Socialist Feminism in the 1980s. *Socialist Review* 15:2, 65–107.
- Stengers, Isabelle & Despret, Vinciane (toim.) (2014) *Women Who Make a Fuss. The Unfaithful Daughters of Virginia Woolf*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Translated by April Knutson.